

Дбаймо про культуру мовлення

Культура мови – це проблема, що так чи інакше наявна в усякій національній спільноті і буває предметом публічного обговорення та пильної уваги мовознавців, письменників, узагалі людей, небайдужих до виражальних можливостей слова або до престижу своєї мови. Адже літературна мова в усіх народів відрізняється від розмовної і потребує постійного дбайливого догляду.

У рекомендаціях стосовно культури української мови великого значення набуває вмотивованість використання слів. З цього погляду іменникове слово **приналежність** (рос. **принадлежность**) не має функціональної вмотивованості. Хоча його люблять використовувати деякі мовці, проте досить прозоро виявляється його зайвість. Це пояснюється насамперед відсутністю у сучасній українській мові вихідних від нього слів **приналежний** і **приналежати**.

У цьому випадку українським літературним нормам відповідає тільки іменник **належність**. Це засвідчують безпосередній його словотвірний зв'язок із вихідним прикметником **належний** і опосередкований стосунок до дієслова **належати**.

Яскравим прикладом штучного перенесення цілої системи значень слова з однієї мови до іншої є українське дієслово **рахувати**. Під впливом російського слова **считать** воно вживається в значенні **вважати, думати**. Звідси й з'явилися конструкції **ми прорахувалися** (замість **ми помилилися**), **цей прорахунок** (**ця похибка**). Через семантичне калькування з'являються ненормативні словосполучення **бархатний сезон** (**оксамитовий сезон**), **баснословні ціни** (**надзвичайно високі ціни**), **виступили з ходатайством** (**виступили з клопотанням**), **список прилагається** (**список додається**), **екземпляри направлені** (**примірники направлено**), **тираж видання** (**наклад видання**), **ведучий спеціаліст** (**провідний спеціаліст**), **діяти на основі** (**діяти на підставі**), **заклучити контракт** (**укласти контракт**), **на стажировку** (**на стажування**), **обоюдна згода** (**обопільна згода**), **поступати у продаж** (**надходити в продаж**). Уживаний російський вислів **сделать для галочки** (**для форми**) слід передати зворотом **зробити для пташечки**.

Поширені й синтаксичні конструкції, ненормативно перенесені з російської мови в українську: **опанувати професією** (замість **опанувати професію**), **іспит по історії** (**іспит з історії**), **на протязі року** (**протягом року**), **завідувач лабораторією** (**завідувач лабораторії**).

Часто трапляються в газетних публікаціях і фразеологічні звороти, буквально перекладені за частинами з російської: **бити тривогу** (**бити на**

сполох), кидатися у вічі (упадати в око), прийняти міри (вжити заходів), плювати в стелю (бити байдики), попасти впросак (осоромитися), шевелити мозгами (міркувати, думати), як білка в колесі (як муха в окропі), шаром покоти (порожнісінько), була не була (що буде, те й буде), клювати носом (куняти).

Наше телебачення, а почасти й радіомовлення постачає мовні перли на кшталт *заключати договори*. Це є суржикова продукція. Невже важко висловитися по-людськи, тобто мовити *укладати договори, угоди*?!

Як прикро, коли голова чи заступник держадміністрації, директор школи чи підприємства запрошують **прийняти участь** у нараді, конференції чи роботі семінару. Приймати можна гостей, а в нарадах, інших заходах **беремо участь**.

В усному й писемному мовленні трапляється калька з російської з **допомогою** (рос. **с помощью**): *з допомогою калькулятора, з допомогою авіації, з допомогою інформаційних технологій*. Тут варто користуватися **прийменником за допомогою**.

Надмірне поширення калькування небезпечно насамперед тим, що багато носіїв мови через неуважність до неї не сприймає кальки як щось чужорідне. У суспільстві створюється ілюзія того, що в українській мові небагато запозичень, іншомовних слів, наприклад, росіянізмів. Як наслідок, механізм калькування непомітно спотворює і свідомість людей, і їхнє світобачення.

Володимир Олексенко
доктор філологічних наук,
професор ХДУ